

Оҳ, кўнгил!

Оҳ дедим-у остонангга йиқилдим.

Ўзбек халқ кўшиғидан сатр

Одамнинг кўнглига йўл топиш дунёдаги энг мушкул иш. Кўнглидаги хиссиётларни тасвир, таъриф ва ифода этиш, табиийки, яна-да мушкулроқ. Бу ишда она тилимизнинг қудрати не бир ёзувчиларнинг маҳоратига нисбатан бекиёс даражада устун туради! Тилимиздаги кўнгилга боғлиқ сўз бирикмаларининг маъноларини ўйлаб қаранг! Кўнгил оқ ё қора, ёруғ ё хуфтон, бор ё йўқ, тўқ ё ярим, кенг ё тор... Уни бериш ё олиш (овлаш), эриш-эритиш ё қотиш-қотириш, кўтариш ё чўктириш... Кўнгил таърифидаги бундай сўз бирикмаларида жонлантириш, бадий гавдалантириш, бекиёс бадий-образли ифода “мана мен” деб турибди.

Аслида, кўнгил унча-мунча тасвир, таъриф-у ифода, қиёс-у ташбеҳларга сиғавермайдиган шундай нозик ҳилқатки, уни биргина сўз ё имо билан осмон қадар кўтариш, ё ер қаърига чўктириш мумкин! “Балли”, “баракалла”, “офарин”, “тасанно”, “қойил”, “яшанг”, “барака топинг”... Бундай кўнгилни осмон қадар юксалтирувчи, унда янги рағбат-у иштиёқ ҳосил қилувчи сўзларимиз ҳам беҳисоб. Аксинча, уни чўктирувчи, топтаб-таҳқирловчи сўзларимиз ҳам талайгина топилади: “башаранг курсин”, “йўқол”, “кўзимга кўринма”, “турки совук”, “итдан таркаган”, “чўчка”, “мол”, “одам бўлмайсан”... Ҳар икки ҳолда инсон беихтиёр “оҳ, кўнглим!” дея ё орзиқади, ё зорланади. Инсон юрагининг дафъатан яйраб-яшнаб кетиши ҳам, сиқилиб-торайиши ҳам аввало сўз туфайли! Одам Отамиз ёлғизликда қийналмасин деб Аллоҳ Таоло Момо Онамизни унинг қовурғасидан яратар экан, бунда кўзда тутилган кўпдан-кўп сабаблардан энг асосийси уларни СЎЗЛАШТИРИШ, яъни, сирлаштириш, шу орқали бир-бирларига бегонасираб, ола қарамай, аксинча, бир-бирларига кўнгилланиб, бир-бирларининг кўнглини олиб, кўнглини овлаб, кўнглини кўтариб яшасин, деган теран мантиқ бор, албатта. Бинобарин, инсонпарварлик ва кўнгилсеварлик ҳисси, бир-бирининг кўнглига қараш одамзот табиатида азалдан мавжуд. Бироқ, Аллоҳ Таоло яратган маҳлуқлар орасида онгсиз ҳайвонлар, бегуноҳ фаришталар-у гуноҳкор иблис бор экан, қолаверса, онгли мавжудот бўлган одамга балойи нафс берилган экан, тоза, оқ, нозик кўнгилни қорайтириб, сим-сиёҳ қилмай, имкон қадар ҳимоялаш, нафс ва иблис қутқусига учмаслик керак бўлади. “Кўнгил – гулдан нозик, чиннидан нафис”, “Кўнгил – кўзгу” дейдилар. “Кўнглим чинни пиёла, чертманг, ака” дея илтижо қилади ўзбек халқ кўшиғининг лирик қаҳрамони. “Кўнгил” деганлари чиннидек нафис, гулдек нозик бўла туриб, тошдан ҳам оғирроқлигини айтмайсизми! Буюк гуржи адиби Нодар Думбадзенинг “Абадият қонуни” романи қаҳрамони Бачана Рамишвили кашф этган абадият қонуни ёдингиздами? “Одам боласининг юраги унинг жисмидан оғирроқ, шунинг учун ҳеч ким ўз юрагини ёлғиз ўзи кўтариб юролмайди. Уни бехос ёриб-портлатиб юбормай авайлаб кўтариб юришимиз

учун бутун одам болалари бир-биримизга елкадош, суянчик, ҳамдард-у ҳамнафас бўлмоғимиз керак, абадият қонуни мана шу!” дея уқтиради Бачана Рамишвили.

Одам боласи бир-бирига суянчик, елкадош, ҳамдард-у ҳамнафас бўлиш ўрнига, аксинча, ана ўша тошдан ҳам оғирроқ юракка палаҳмон тошларини отиб, уни баттар оғирлаштириш, инжа кўнгилни тошга айлантириш пайига тушиб қолса-чи? “Йўк, менинг кўнглим қаттиқ эмас, юмшоқ” дея, уни қаттиқ палаҳмон тошларидан қандай асраб-авайлаш мумкин?! “Тошни тухумга урса ҳам тухум синади, тухумни тошга урса ҳам тухум синади” дейдилар. Бугунги кунда юмшоқ кўнгилларни тухумдек синдириш кўпчилигимизнинг кундалик аъмолимизга айланиб кетаётгани йўқми мабодо?! Бу ҳам қонуниятми ё?! Абадият қонуними, охирзамон қонуними бу?!

“Машхурлар кулгиси” латифалар тўпламида қайд этилишича, буюк рус саркардаси Суворовдан ўз ҳаётида неча маротаба ярадор бўлганини сўрашган экан, у шундай жавоб қайтарибди: “Жами ўттиз икки марта ярадор бўлганман. Икки марта урушда ўқ теккан, ўн марта уйда пайраҳадан озор чекканман, йигирма марта Петербург саройида сўз билан жароҳатлашган”.

Қаранг-а, оламдаги энг буюк марди майдон жангчилардан бири жанг майдонида атиги икки марта ярадор бўлган. Кундалик ҳаётда ундан беш маротаба кўпроқ жароҳат олган. Лекин сўз орқали олган жароҳати жанг майдонидаги жароҳатидан ўн маротаба кўпроқ бўлган!.. Сўз жароҳатининг кўплигидан ташқари оғирлигини айтмайсизми! Зотан, сўзлаша оладиган онгли мавжудот учун энг оғир жароҳат – сўз жароҳати! Шунинг учун ҳам халқимиз “Айтилган сўз – отилган ўқ” дейди. Яна шуниси ҳам борки, жанг майдонидаги ўқ ва ё ёғоч ёраётганингизда бехос учган пайраҳа турли жисмоний аъзоларни жароҳатлаб, кўп ҳолларда юракни четлаб ўтади, аммо сўз ўқи айнан юракка қадалади, кўнгилга тегади! “Кўнгли қаттиқ дилозордан худо безор” дейдилар Ҳазрати Султони Орифин Аҳмад Яссавий. Чунки кўнгли қаттиқ дилозорнинг ҳар бир сўзи одам боласининг юрагини жароҳатлаб, кўнглини оздиради, чўқтиради, хира қилади, кўнгил шишасини чил-чил синдиради, дилга озор еткази, меъдага тегади, қонни қайнатади, ҳатто жонни чиқаради. Шунинг учун ҳам “Яхши сўз – жон озиғи, ёмон сўз – жон қозиғи” дейдилар...

Тиббиёт фанлари доктори, профессор Зикрилла Эгамбердиев олтмиш олти йиллик ҳаётининг ярмидан кўпроғини ўз беморларини биринчи галда яхши сўз билан даволашга сарфлаб келаётган юксак малакали шифокор сифатида жуда яхши билади: яхши сўз ҳам, ёмон сўз ҳам бир оғиздан чиқади. Яна шуни ҳам яхши биладики, ота-боболаримиз одам боласига энг аввало учтагина сўз бирикмаси (яхши ният, яхши амал, яхши сўз)ни васият қилиб қолдирган! Зотан, ҳар бир одам, ҳаттоки энг ёмон одам ҳам кўпинча ўзи англаб етмаган ҳолда дил-дилдан яхшилик истаб, яхшиликни кўмсаб, яхшиликка талпиниб яшайди. Шунинг учун, дейлик, бир-биримизга “ёмон йигит”, “ёмон қиз”, “аблаҳ”, “ярамас”, “паст”, “ипириски” ва ҳоказо деб эмас, аксинча, “яхши йигит”, “яхши қиз”, “муҳтарам жаноб”, “жаноби олийлари”, “афандим” деб мурожаат қиламиз. Бу билан ўзимиз мурожаат қилаётган одамнинг яхшилиги,

хурматга сазоворлигини уқтирибгина қолмаймиз, балки, айна чоғда, уни шундай бўлишга ундаб, кўнглини кўтарамиз.

Бундай кўнгилни кўтарувчи гап-сўзлар ҳам беҳад кўп, лекин... Нега бугунги кунда бадният-у хурмачақилиқ дилозорлар улардан кўпроқ?! Нега ичи қора, ичаги қийшиқ, кўнгли хуфтон кимсалар бошқаларнинг ҳам кўнгилларини хуфтон қилиб, уларнинг яхшилигига ёмонлик билан жавоб қайтариш иштиёқида куйиб-ёнадилар? “Букрини қабр тўғрилар” дейдилар. Бундай “букрилар” нега кўп ҳолларда ўлса ўладиларки, бировга ёмонлик соғинмасалар туролмайдилар? Нега гоҳо уларга яхшилик қилсангиз ҳам бошингиз балога қолади? Нега улар баайни чаёндек захрини аввал бошқаларга, охир-оқибат ўзига сочиб адойи тамом бўлади? “Бу оламда жамики дардга шифо топдим, фақатгина ўлим дарди бедаво экан” дейдилар шайхурраис Абу Али ибн Сино ҳазратлари. Яхшиликка жавобан ёмонлик қилмаса туролмайдиган, аламзадалиқ, ҳасад-хусумат, кек-адоват сингари ёмон иллатлар қон-қонига сингиб кетган ана ўша “букрилар” ҳам баайни ўлимдек дарди бедаво экан! Уларнинг ҳар бир сўзлари ўлим элчиси, учига захар суркалган ва тўппа-тўғри юракка қараб отилган ўқ! Қулоққа тепилиб, юракдан урувчи беомон ўқ!..

Зикрилла Эгамбердиев ўзининг олтмиш олти йиллик ҳаётида озмунча гап эшитмади. Бу “гап”ларнинг аксарияти оталарча панд-насихат, акаларча танбех, устозларча дакки-дашном, хуллас, беғаразлик, жонкуярлик ва хайрихоҳлик билан айтилган жонга малҳам сўз, холис йўл-йўриқ эмас, йўқ, аксинча, ғаразга йўғрилган захар-олуд сўз, тўғри йўлдан адаштирувчи, кўнгилни оздирувчи, юракка жароҳат етказувчи сўз!.. Шу топда бундай “ўқ”ларнинг қай бирини эслайверсин! Умуман, эшлаш кимга нима учун керак?! Ҳар бир захар-олуд сўзни юракка яқин олаверадиған шифокор бошқа беморларнинг дардига даво топиш тугул ўз бошини омон асраши душвор! “Кўра-кўра кўса бўлдим, сўзлай-сўзлай чечан бўлдим” деганларидек, захар-олуд сўзларни эшита-эшита, олтмиш олти ёшга кириб тўплаган аччиқ ҳаётий тажрибаси бу! Шунинг учун ҳам ҳозирги пайтда бундай сўзларнинг унча-мунчасини қулоғининг ёнидан ўтказиб юборади. Бинобарин, ўтакетган дилозорлар ҳам унинг кўнглига жароҳат етказиб, асабини бузолмайди. Лекин бир пайтлар, айниқса, болалиқ чоғларида улар ўзини озмунча хуноб қилиб, қонини қайнатганми!

Эсида, бир пайтлар ўзи туғилиб ўсган Туркистонда “чўл пахта” деган бир антиқа пахта тури бўлар эди. Суғорилмайдиган – лалми пахта шундай аталар эди-да. Ҳозир ақл бовар қилмайди. Энг кўп сув талаб қиладиган пахтадек нозик ўсимликни ҳам суғормасдан ҳосил етиштириш мумкинми сира?! Ҳа бир пайтлар мумкин эди! Бунинг иккита жиддий сабаби бор эди. Биринчидан, ўша пайтларда Туркистонда булоқлар беҳад кўп, яъни, ер ости сизот сувларга сероб эди. Иккинчидан, ўша пайтларда Туркистонда ёз ёмғири мўл-кўл бўлар эди. Бу ҳам, аслида, худонинг қудрати, қақраб ётган чўл-у даштга Яратганнинг эҳсони эди... Хуллас, етти ёш остонасида, мактабга ўқишга бориш арафасида катталар қаторида чўл пахта тергани қишлоқдан йигирма чақирим олисларга борган эди у. Бир автобус лиқ тўла одам пахтазорга тушиб қарасалар, шундоққина кўз олдларида чеки-чегараси йўқ чўл қовун-чўл тарвузлар полизи ястаниб ётибди!

Югургилаб полизга тушди-да, ҳолига яраша кичикроқ бир тарвузни базўр кўтарган кўйи пахтазор томон кетаётган эди, бир пайт нақ рўпарасида бир барзанги ўзига қараб милтиқ ўқталиб турганини кўриб, капалаги учди. Тарвузи кўлтиғидан тушиб, юраги шувиллади. Қулоқларига икки гап ўқдек қадалди:

– Ҳа, ўғри, кўлга тушдингми? Қани, кўлингни кўтар!

Эндигина “уруш-уруш кинолари”ни томоша қилиб бошлаган бола кезлари эмасми, кўркқанидан юрак олдириб кўйгани шунчаликки, кўл кўтаришнинг ўрнига додлаб йиғлаган кўйи пахтазордаги катталар томонга жонжаҳди билан югура кетди. Ўшанда бир аёл уни эркалаб-суйиб овутган кўйи ҳалиги милтиқ ўқталган барзангига танбеҳ бера кетди: “Бола бечоранинг ўтакасини ёриб юборай дединг-ку, ҳе афтинг курсин, туркингдан қилигинг совуқроқ, йўқол, ковунингнинг яхшисини ит есин сенинг!..”

Кейинчалик яна шуни билиб олдики, кишлоқдан олисдаги бу чўл қовун билан чўл пахтанинг қоровулига, ўша пайтларда даштда бўрилар кўп бўлгани сабаб, милтиқ бериб кўйилган экан. Кимсасиз чўлда зерикиб ётган барзанги азбаройи эрмак учун унга хўжа кўрсин пўписа қилган экан ўшанда. Мана, олтмиш йилдирки, ўша эрмакталаб барзангининг дағдағаси ҳам, ўша аёлнинг эркалаб-суйиб овутишлари ҳам бола қалбига ўчмас бўлиб муҳрланиб қолган.

Ўшандан кейин кечирган олтмиш йиллик ҳаётида юрагини шувиллатиб, кўнглини чўктирувчи сўзларни, ҳаттоки ошқора дўқ-пўписа, зуғумдағдағаларни ҳам, кўнглига тасалли-таскин бахш этувчи, ҳаттоки уни нақ осмон қадар юксалтирувчи сўзларни ҳам жуда кўп эшитди, албатта.

Узоқроқдан бошлаган гапларимизни мақсадга яқинроқ келтирайлик энди. Бу ўринда пировард мақсад уч йил аввал пайғамбар ёшига омон-эсон етганидан кейин, қарийб ўттиз йиллик умри кечган кўкрак қафаси жарроҳлиги республика илмий марказидаги жонажон ишидан ўз ихтиёри билан воз кечиб, кейинги уч йиллик хонанишинликда кўрган-боққанлари-ю эшитган гаплари атрофида.

Дарвоқе, ўзининг қарийб ўттиз йиллик умри кечган кўкрак қафаси жарроҳлиги илмий маркази!.. Ҳамюрт устози асос солган бу илмий марказнинг довуғи оламга дoston! Қарийб ўттиз йиллик умрини юракка кўл солиб – кўз тикиб кечирган одам, пайғамбар ёшига етиб, кўли қалтираб қолганидан кейин, ночор-ноилож севимли ишидан ўз ихтиёри билан кўнгил узиб, хонанишинликни ихтиёр қилди. Шу ўзига хос узлатда эшитган айрим гаплари!.. Уларнинг мағзини чақа олса эди, илон пўст ташлаб юбориши аниқ эди-ёв! Мана, масалан, қариган чоғида ҳам юрак амрига бўйсиниб ёзилган илмий мақолаларини жамики газета-журналлардаги кадрдон ҳамкасбларига битта-битта тарқатиб, улардан “Яшанг!”, “Балли!”, “Баракалла!” сингари кўнгилни кўтарувчи яхши сўзларни муштоклик билан кутади. Ривоят қилишларича, бир чол ҳар куни бозорни бир айланиб келар экан, аммо ҳеч нима сотмас, ҳеч нима сотиб олмас экан. Бундай беҳуда оворагарчиликнинг сабабини ажабланиб сўраган афандига нуроний отахон тушунтирибди: “Мана, мен ҳалиям яшаб юрибман, ҳали тирикман – ўлмаганман!” деган гапни сўзсиз уқтириб, “Кўп яшанг!” деган бир оғиз таскинбахш сўз эшитиш умидида оралайман ҳар куни бозорни!..” Худди шундай, умид билан янги ёзган мақолаларини тез орада

ёруғликка олиб чиқиш учун собиқ ҳамкасб биродарларига қайта-қайта ялиниб-ёлворар экан, нафақага чиқса-да, бир журналда бош муҳаррирлик ишини давом эттираётган бир тенгдоши “Қачон қай сонда ёруғликка чиқади ўзи шу мақолам, дўстим, чиқадими-йўқми?” дея берган кўндаланг саволига жавобан ҳазил тариқасида эмас, йўқ, ўта жиддийлик билан шундай жавоб қайтарса бўладими: “Ё у сонда чиқади, ё бу сонда, ё икки соннинг ўртасида, кунлардан бир куни ахийри чиқади-да-е!” Ўша ҳамкасб биродарининг ўша “бир сўз”идан юраги қаттиқ жароҳатланган кўйи унга малҳам қидириб қариндошларига бир сидра юкинади. Ана ўшанда қадрдон кеннойиларидан бири уни олтмиш олти ёши билан “қизғин” табриклар экан, кўнглига шундай “тасалли-таскин” беради: “Ўттиз олти ёшга кирган ёлғиз ўғлингизни уйлантириб неvara кўришга сира-сира шошилманг, қайинжон, юзга киргунигизча неваралик бўласиз-да, ахир!..” Кошки унисидан: “Шу сўзингиз инсофданми, дўстим! Ҳеч кимни мансабга ҳам, бу дунёга ҳам боғлаб қўймаган, кўнгилга оғир келадиган шундай сўз айтиш яхшими?”, бунисига: “Нима, мен шу ёшимда ҳамма ўғил-қизларимнинг бахтини очиб, сизга ўхшаб неваралар қуршовида яйраб-қувнаб яшашни истамайманми, кеннойи? Нега куйган юрагимга ўт ёқиб турибсиз сиз ҳам?” деб бўлса! Кейинги йилларда ўзи илонни ҳам инидан чиқара оладиган яхши гап қилгани сайин буларга жавобан кулоқлари юрагини ўртаб, қонини қайнатиб, динидан чиқарадиган ёмон гапларни тобора кўпроқ этишаётгандек, назарида! Нега шундай? Сабаб нимада? Сабаб қаригани сайин кўнгли нозиклашиб, табиати инжиқлашиб, унга битта гап камлик, иккита гап кўплик қилиб қолаётганидир балки? Сабаб Худони ҳам безор қилиб юборадиган кўнгли қаттиқ дилозорларнинг тобора кўпайиб кетаётганида эмасми мабодо?!

Хоҳ яхши гап бўлсин, хоҳ ёмон гап, нақ юрагига бориб тегиб, уни беихтиёр жазиллатадиган ўта таъсирчан гаплар, борингки, гап тагидаги гаплар билан иш кўрадиган малакали мутахассис бўлганингиздан кейин, бундай тагдор гапларнинг мазмун-моҳияти, маъно-мантисини тупта-тузук тушуниб турганидан кейин, қанақасига хуноб бўлмайсиз?! “Наҳот биттаям неvara кўролмасдан не бир нокасларга ялиниб-ёлворган кўйи бу дунёдан икки букланган ҳолда букридек ўтиб кетсам, ахир, мен туғма букри эмас эдим-ку!” дея юрагингиз ўртанади, Худо ҳаққи! Қафасдаги арслон янглиғ ўзингизни қўйгани жой тополмай қоласиз. Устига устак, ўттиз олти яшар ўғлингиз шу афтода ҳолингизга раҳми келиб, сизга жони қайишиб, ўзича танбеҳ берган бўлади: “Мана шунинг учун ҳам сиз бир умр кўнгилга қараб, юракка кўз тикиб ҳам қўл солиб ўтказгансиз-у, бироқ... ҳеч ким сизни раҳбарлик лавозимларига кўтаришни истамаган. Чунки сизнинг ҳамиша дилингиздаги тилингизда, ҳар бир сўзингизда, авзойингизда, айниқса, кўзингизда аниқ-равшан кўриниб туради. Сиз ҳеч сир сиқлашни билмайсиз! Холбуки ҳар боб билан урувчи арбобликнинг энг бирламчи сир-синоати шундаки, у ҳар қандай вазиятда ҳеч кимга сир бой бермаслиги, ўзини ўта сипо-сирли тутиши керак бўлади! Юрак сирларини фош қилувчи энг сотқин жисмоний аъзо, биласизми, қай бир аъзомиз, ада? Бу – кўз! “Кўз – кўнгил кўзгуси!” дейдилар. Кўнглида кири бор одамнинг кўзларига тикилиб қарасангиз, у беихтиёр кўзини олиб қочади! Нима

учун? Кўзим сиримни (кўнглимдаги киримни!) фош қилиб қўймасин тагин деб хавотирланганидан шундай йўл тутади! Шунинг учун ҳам устаси фаранг арбоблар гоҳида кўзларига қора кўзойнак тақиб олишади! Сизнинг кўнглингиздан нималар кечаётгани наинки кўзларингизда, ана ўша қора кўзойнак орқали ҳам “мана мен” деб аниқ-тиниқ кўриниб турса кераг-ов! Одам боласи бу қадар дилидагиси тилида, кўнгли кўзида ошкор бўлмайди-да, ада, айниқса, соддадиллик-самимийлик билан оқкўнгиллик-беғаразлик ўтакетган аҳмоқлик-овсарлик, ғирт гўллик-лақмалик деб талқин қилинадиган ҳозирги замонда!..”

Ўйлаб қараса, ўғли минг карра ҳақ! Айниқса, шифокор, оддийгина шифокор эмас, юрак жарроҳи кўнгил кечинмаларига эрк беравермаслиги, ҳиссиётларини жиловлай олиши, ҳуда-беҳудага ҳаяжонланавермаслиги керак! Совуққонроқ бўлиши керак! Айниқса, қариган чоғида асаб торлари-ю нерв хужайраларини авайлаши керак! Агар уддалай олса, ичидан пишган писмиқ бўлиши керак! Шу қадар тепса тебранмас тўнка бўлиши керакки, дунёни сув босса тўпиғига чиқмасин! Бу оламда кимга мазза – унча-мунчага бошини қотириб, юрагини оғритмайдиган тўқимтабиатга мазза! Бу оламда кимга жазза – дилидаги тилида-ю кўзида аниқ-равшан кўриниб турадиган таъсирчан, табиатан эҳтирос-у жумбушларга мойил жаззаки одамга қийин! Самимийлик-беғаразлик юксак кадрланишнинг ўрнига, аксинча, ҳар боб билан топталиб-тахқирланган жойда оқкўнгил-соддадил одамнинг ҳолига вой бўлиши, унинг охи кўкка ўрлаши, доди дунёни тутиши табиий! Начора, умрини юрак жарроҳлигида кечирган энг тажрибали шифокор ҳам Худо берган табиатни ўзгартиролмас экан-да! Юракни ўзгартириб, иллати бор юракнинг ўрнига янги юрак ўрнатиш мумкин, бироқ Худо берган табиатни ўзгартириш... мумкинми экан?! Айниқса, одам боласининг феъл-атвори-ю ичидаги оласини, тилга кўчириладиган ҳар бир сўз замиридаги киноя, истехзо, пичинг, ҳаттоки ошкора калака-масҳара, мазах-у таҳқир аломатларини, ернинг тагида қимирлаётган илоннинг ҳар бир хатти-ҳаракатини аниқ-равшан кўриб-билиб турган бўлсангиз, нима қиласиз?! Қанақасига жиғибийрон бўлмайсиз?! Пўконида ел ўтмаган олифта ҳам ўзича ҳар боб билан сизни аҳмоқ қилиб, алдаб чув тушириш пайида турган бўлса, қани, кўлингиздан нима келади-ю қанақасига совуққон бўла оласиз?! Устига устак, уларга хуш муомала, нозик лутф-карам-у такаллуф зиғирча таъсир қилмай, “менинг табиатимга яхши гап ўтиришмайди” дея одам боласининг иситмасини чиқариб юборадиган ёмон гапни айтишга сизни қайта-қайта ундаб, “Айтсанг ҳам айтасан, айтмасанг ҳам айтасан!” дея қисталанг қилиб турган бўлса-чи?! Нима қиласиз?! Шу аҳволда не бир исфаҳоний дудама қиличлардан ўткирроқ бу тилни илон пўст ташлайдиган сўз айтишдан тийиб қолишнинг иложи борми?! Ўша яхши гап ёқмайдиган ва ёмон гапни сотиб оладиган кимсаларнинг ўзини ва ё жуфти ҳалоли – болаларининг онасини аҳмоқ қилишга уринишларига балки чидаш мумкиндир, бироқ нуридийдалари – ўғил-қизларини ҳам ҳар боб билан аҳмоқ қилмоқчи бўладиганларига қанақасига чидасин?! Айниқса, ёш олтмишдан ошиб, умрнинг

шарти кетиб, парти қолганида, бир оёқ гўрда, бир оёқ бўлса, тўрда эмас, ақалли остонада жой тополмай бир оёқда омонат турган чоғида!..

Зикрилла Эгамбердиевнинг олтимиш олти йиллик ҳаётий тажрибаларидан бири шуки, донишмандликда беназир халқ “Яхши от кейин чопади” деган гапни жуда-жуда билиб айтган. Мана, ўзи ҳам тенгдошларига нисбатан кечроқ ота бўлди, кечроқ фан номзоди бўлди. Фан докторлигини ҳам ўз тенгдошларига нисбатан қарийб ўн йилга кечикиб ҳимоя қилди... Лекин кейинги йилларда яна бир ҳақиқатни яхшигина тушуниб етмоқда у: аксарият ҳолларда улар айрим ғаразли кимсалар томонидан атайин кечиктирилиб, “Йўлларингга чим босиб, ўтказгани қўймайман!” дея йўлтўсарлик қилиб турилди! Нафақат ўзи, балки ўғил-қизларининг ҳам олий маълумот эгаллашлари-ю тенгларини топиб, бахтли бўлишлари ҳар қадамда ҳар боб билан атайин кечиктирилди ва кечиктирилмоқда!

Ёдида, тўнғич қизи, махсус билим юртида ўқиб, тикувчилик касбини эгаллаб, бир неча йил ишлаганидан кейингина, бундан ўн йилча аввал нақд йигирма тўрт ёшида олий ўқув юртига ўқишга киришга муваффақ бўлди. Энди ўқиб бошлаганида қизига дарс бераётган бир ўқитувчининг акаси нимагадир унинг уйига эмас, ишхонасига совчи бўлиб келди. Акадан сўраб-суриштириб билдики, укаси қизидан беш-олти ёш катта, қўлида гулдек ҳунари-ю калласида олий маълумоти бор рассом йигитнинг ноёб истеъдоди, демакки, келажаги порлоқлигига гап йўқ – ҳавас қилса арзигулик! Лекин “Ҳар тўқисда бир нукс” деган гап бежиз айтилмаган. Бу ерда бир эмас, бирваракайига иккита нуксни аён кўргандек бўлди ўшанда. Биринчидан, рассом йигитнинг Тошкентдек шаҳри азимда уйи йўқ, холбуки “уйланиш” сўзининг ўзаги “уй”! Шаҳри азимнинг қоқ марказидаги олиймақом уйда ўсиб-улғайган қизи эса, бировнинг уйида ижарада яшаёлмаслиги аниқ! Иккинчидан, қизи йигирма тўрт ёшида эндигина шартнома асосида ўқиб бошлади. Шу топда оила курса, эрта бир кун бола-чақали бўлганидан кейин базўр етишган ўқишини давом эттиролмаслиги, ҳаттоки шартнома пулини топиб тўлаёлмаслиги аниқ! Совчига айтдики: “Бизга бирор йил муҳлат беринг, дўстим! Қизим ақалли биринчи курснинг ўқишини битирсин, шу пайтда сиз укангизни шаҳри азимда уйлик қилинг, ана ўшандан кейин, насиб қилса, уни уйлантириш ҳақида гаплашамиз!”

Балки янглишар, асл сабаблари бутунлай бошқадир. Лекин у ўйлайдики, энг самимий-беғараз ниятларда айтилган бу сидқидил гапларига бирйўла иккита, назарида, анчагина ғаразга йўғрилган жавоб қайтди. Биринчидан, орадан салгина ўтиб ўша рассом йигит, худди атайин қилгандек, (балки ростдан ҳам атайиндир?) тўнғич қизининг энг яқин дугоналаридан бирига уйланди-да, институт қошидаги бир ижара уйда яшаб бошлади. Тез орада болалик ҳам бўлди. Ҳатто ўқишига ўз боласини кўтариб келадиган бўлди. Қизи бундай “янгиликлар”ни уйга, гарчи ўта самимий-беғараз айтиб келса-да, инжа кўнглига гумон оралади: бу гаплар замирида ўқиниш-ўқсиниш-у қизининг бахтини очмаган отага таъна-маломат йўқми мабодо?! Отасининг қизи бўлганидан кейин, унинг гапларида ғараз йўқ бўлса йўқдир, лекин бу “янгиликлар”нинг

ўзида, ходисаларнинг туб моҳиятида-чи? Ғараз бўлмаса ҳам, “Мана, кўриб кўй!” дегандек бир писанда йўқми экан мабодо?..

Иккинчи воқеа биринчисидан минг чандон ошиб тушди: катта қизи бирор йил ўқиб-ўқимай унинг атрофида ўзидан икки ёш кичик йигит гирдикапалак бўлди-қолди. Бу йигитнинг олий маълумотга эгалиги, анчагина ўзига тўқ бойваччалиги, машиналик тўқис-туғаллиги, уддабурролиги, топармон-тутармонлиги, хуллас, қизини ҳар томонлама бахтли қила олиш имкониятларига гап йўқ! Фақат биргина нуқс эмас, “арзимас” монелик борки, бу йигитнинг қизидан икки ёш кичик экани! Қизи онасига қўшилиб ширин-ширин орзиқар экан, аввалига уларнинг дилларини хира қилиб, бу монеликка кўпам эътибор қаратмади. Ўзидан бир эмас, ўн-ўнбеш ёш катта аёлга уйланган ва бахтли ҳаёт кечирган йигитлар бу дунёда озмунчами! Ҳамма гап кўнгилда-да! Бир-бирларига астойдил кўнгил қўйган бўлсалар, атиги икки ёш ҳам монелик бўлибдими! Пайғамбаримиз, ҳали уйланмаган йигит бўла туриб, ўзларидан ўн беш ёш катта, оила кўрган Хадича онамизга уйланганлар ва ғоят бахтиёр яшаганлар-ку! Демакки, яхшиликдан умидвор бўлмоқ керак!

Лекин орадан ойлар эмас, йиллар ўтиб, на тўй ҳақида гап-сўз, на совчидан дарак бўлавермагач, ота сифатида ғоят табиий равишда кўнглига ғулғула оралади. Айни ҳис-туйғулар, хусусан, “стресс”ларнинг юрак фаолиятига таъсири билан боғлиқ муаммолар илмий тадқиқ этилаётган докторлик ишини химоя қилиш тараддудида юрган чоғлари эди, руҳшунослик илмига бирмунча яқин мутахассис бўлганидан кейин, жуда яхши билади: “руҳ”, “кўнгил”, “юрак” деган ўта инжа ҳилқатга ғоят эҳтиётлик билан заргарона ёндошиш керак бўлади. Чунки кўнгил салгинага обод, салгинага вайрон бўлиши мумкин! Айниқса, қиз боланинг ўзидек нафис-назокатли, инжа кўнгли!

Лекин бу оламда ана ўша қиз боланинг инжа кўнглини вайрон қилишга устаси фаранглар шу қадар кўп эканки!.. Ўша устаси фарангларнинг ҳеч ким айблаб, қўл билан ушлаб ололмайдиган бир устамонлиги, масалан, шундайки, одатда учар корчалон йигитлар атайин ўзларидан бир-икки ёш каттароқ қизларга гўёки қаттиқ кўнгил қўйиб, ошиқи беқарор бўладилар. Бу ишонувчан-соддадилларнинг бошларини айлантириб, қўйинларини пуч ёнғоққа тўлдирадилар-да, аслида, кимларнингдир махсус топшириғини бажарадилар. Алдовларига лаққа учган қиз совчи-ю турмуш қуриш орзусида орзиқиб юрган ажойиб кунлардан бирида... “Ота-онам ўзингдан ёши катта қизга уйланмайсан, йўқса оқ қиламан, кўк қиламан!” деб қаттиқ қаршилик кўрсатишяпти, мен энди нима қилай?..” дея шошқатор кўз ёшларини ёлғондакам тўкишлар бошланиб кетади! Қарабсизки, кўнгли вайрон бўлган қиз ўша йигитни ҳам, унинг ота-онасини ҳам зиғирча айблаёлмайди. Аксинча, ўзини айблайти. Ҳатто ўзини ўша сохта “ошиқи беқарор” йигитдан икки йил кейин туққан онаси билан лақма қизини хатарли йўлдан вақтида қайтариб қололмаган отасини айблаши мумкин!.. Қойилмисиз бундай устаси фарангнинг ҳийлаи шаърий йўл-йўсинларига?!

Ҳа, дўстлар, бу оламда одам боласининг инжа кўнгли билан ўйнашиш, уни обод эмас, аксинча, вайрон қилиш, беғараз жонларни ҳар боб билан аҳмоқ

ва айбсиз айбдор қилишнинг турлари шу қадар кўпки, уларни фақат Зикрилла Эгамбердиевдек бутун умрини кўнгил, дил, юрак атрофида шамдан гиргиттон парвонадек гирдикапалак бўлган одамгина била олади. Кўрдими-билдими, бас, алдовларга лаққа учаётган самимий-беғараз жонларнинг соддадиллиги оқибатларини уларга кўрсатиб, кўзларини каттароқ очиш, балодан огоҳ ва ёмондан овлоқ қилиш азмида ўзича кўйиб-ёнади. Кўйиб-ёнгани сайин ўша устаси фаранглар, ҳаттоки бу устаси фаранг “илонлар” макрига мафтун-махлиё соддадил “куёнлар”нинг кўзларига бақадан ҳам совуқроқ олабўжи кўринаверади...

“Кўрчиган кўзга чўп тушади” дейдилар. Катта қизини, унинг ортида ўз бахтини топиш умидида турган ёлғиз ўғли билан кичик қизларини, шу тўрт нафар қоракўзлари-нуридийдаларини турфа хил бало-офатлардан кўрчилагани сайин, ҳеч ким кўзларига чўп сололмади-ю, бироқ... Бу йўлдаги хавф-хатарлар, назарида, тобора ошиб-тошиб бораверди. Тўғри, ўша катта қизи ўз вақтида айтган қатъий огоҳлантиришларининг шарофати билан айбни ўз ота-онасига ағдариб кўз ёши тўкаётган сохта ошиқдан бир жаҳд билан воз кечди-да, тез орада ўз тенгини топиб, бахтли бўлди. Бугунги кунда икки боланинг онаси! Шу кеча-кундузда ўттиз олти ёш устида турган ёлғиз ўғли эса, магистратура, аспирантура, китоб чиқариш ва ҳоказо баҳонаи сабаблар билан уйланишни пайсалга солиб юра-юра, ҳозирга келиб, “Ҳозирги замонда йигит киши қирққа кириб уйланса ҳам айб саналмайди, аввал шу икки синглимни ҳам узатайлик, ана ундан кейин уйланаман!” дея ўзича антиқа шарт кўйиб турибди. Йигирма тўрт яшар кичкина қизининг институтда яна икки йиллик ўқиши бор. Лекин ўттиз икки яшар ўртанча қизи... Яқинда айни шу қизининг ўтакетган оқкўнгил-ишонувчанлиги ўзига ҳам, отаси Зикрилла Эгамбердиевнинг кўнгли-ю бутун оиласига ҳам шунақанги қаттиқ панд бердики, ҳали-хануз кўнгил ярасига малҳам босолмай, кўксига ўқ теккан оҳудек жароҳатини ялаб-юлқаб тузатолмай юрибди.

Шу топда ўйлаб қараса, унинг кўнглига отилган навбатдаги ўқ катта қизидан бевосита ўртанча қизи эмас, кенжа қизига ўтиб, у орқали отилибди! Бундан бирор йил аввал ёзги таътил чоғида ўша кенжа қизи ўз истагини билдирди: “Мана, бешинчи курсга ҳам ўтиб олдим, ада! Ҳамма курсдошларим аллақачон ишга жойлашиб олишган. Мен ҳам пешиндан кейинги ўқишдан бўш чоғларимда ишлаб бошласам экан, ҳам ўзимга тажриба, ҳам сизларга шартнома пулини тўлашда ёрдам бўлар эди!..” Ўйлаб қараса, бу гапларда жон бор! Бутун оиласи билан ўйлашиб-кенгашиб, болалар шифокорлигига ўқиётган қизини ҳозирча туғруқхона ва ё болалар шифохонасига эмас, яқинроқдаги дорихонага ишга жойлаштиришни ҳар жихатдан маъқул кўрдилар. Ҳаммаларига маъқул иш жойи топила қолди ҳам! Кенжа қизини ўртанча қизи ишлайдиган модалар уйининг шундоққина ёнидаги бир дорихонанинг мудури ҳузурига етаклаб кириб, илтимосини айтган эди, у қизини доришуносликни битирган тажрибали бир аёлга шогирд сифатида бириктириб қўйди. Яна бир улкан тоғдан оппа-осон ошиб ўтгандек енгил ҳис қилди ўзини. Кенжа қизи эрталаб ўқишга кетиб, пешинда ишхонасига келади. Кечқурун опачаси билан икковлон бирга-бирга

кўлтиқлашиб уйга кириб келишади! Ота учун бундан зўрроқ кўнгилўстирар хурсандчилик борми!

Тез орада кенжа қизининг яхшигина юришиб бошлаган омадига кўз тегди. Қизи билан сирлашган онасининг айтишича, институтда бир пайтлар бир неча йил бирга ўқиган қизидан икки яшар кичкина бир йигит ҳар куни унинг ишхонасига келармиш-да, бирга тушлик қилар эмиш! Ҳаттоки совға-саломлар бериб, қизига севги изҳор қилиб бошлаган эмиш! Кенжатоё-эркатой қизини олдига ўтқазиб яхшигина амримаъруф қилди: “Кўр ҳам ҳассасини бир марта йўкотади, қизим! Сенлар, худога шукур, кўр эмас, кўзларинг очик-ку, тўғрими? Масалага очик кўз билан қараб, шуни яхши билиб қўйки, қизим, ўзбек менталитетига кўра ҳам, тиббиёт талабларига кўра ҳам, кўп ҳолларда йигит ўзидан беш-олти ёш кичик қизга уйлангани ҳар жиҳатдан маъқул кўрилади. Ўзидан катта қизга уйланиш йигитнинг ота-онаси-ю бошқа қариндош-уруғларининг қаттиқ норозиликларига сабаб бўладики, бу ҳам асоссиз эмас! Қанчалик асосли эканини катта опачангнинг тажрибасида кўрдинг-ку сен ҳам! Бас шундай экан, эсинг борида этагингни ёпиб, тез орада масалани бир ёкли қил, қизим! Ўша йигит ростдан ҳам сенга кўнгил қўйиб, совчиларини жўнатмоқчи бўлса жўнатсин, йўқса орани очик қил, хўпми?..” Кутганидек, тез орада сохта ошиқ тоб ташлаб, айбни ота-онасига ағдариб, ёлғондакам кўз ёши тўкишга ўтиб олди! Сохта ошиқнинг асл қиёфасини ўз кўзлари билан кўрган шўх-шаддодгина қизи унга ҳар қандай одамнинг иситмасини чиқара оладиган тегишли жавобини берди! Болаларининг онаси ўқиб берган “эсемес”ни тинглаб, Зикрилла Эгамбердиевнинг кўнгли таскин топди. Наинки таскин топди, яхшигина кўтарилди. “Яшасин ҳақсуяр отасининг қизи! Ҳақ гапларни ҳар қандай тош юракка ҳам таъсир қила оладиган шаклларда шундай рўй-рост айтибдики, энди наинки ҳаваскор товламачи, ҳар қандай учига чиққан муттаҳам ҳам у билан ўйлашиброқ муомала қиладиган бўлади! Дунёнинг ишларига қараши хушёр, одам боласининг феълини кўриш-билиши ҳам анчагина тийран, демакки, ҳеч ким аҳмоқ қилиб, алдаб чув тушира олмайди бу қизини!..”

Лекин аввал-бошда тикувчилик касбини эгаллаб, олий маълумот олишга иштиёқи бўлмаган ўртанча қизи!.. Не бир кўпни кўрган мижозлари билан муомала қилиб, керак бўлса, улар билан ҳақ-ҳуқуқ довлашиб, анчагина кўзи пишиб, одам танийдиган бўлиб қолган шу қизи ҳам, олий маълумотга эга бўлиб, оқ-қорани танимаганидан кейин, алдовларга лаққа тушиши, оҳ, нақадар осон экан!

Муттаҳамлар оқкўнгил-содадил анойиларни алдаб чув туширишга шунақанги устаси фаранг бўлишадими, уларнинг устамонлигига қараб туриб беихтиёр қойил қоласиз! Улар бир иш бошлашдан аввал кимга нима кераклигини беш кўлдек билиб оладилар. Айниқса, оқкўнгил-ишонувчан бечораларнинг нимага ўта муҳтожлигини яхши кўриб-билиб, гўё ана ўша муштоқлик билан кутилаётган нарсаларни муҳайё қиладиган ҳожатбарор сифатида ўзларини намоён қиладилар-да, кўнгилларга оппа-осон йўл топадилар-оладилар. Масалан, марксчи-большевикларни олиб қаранг! Ерсизга – ер, сувсизга – сув, ҳуқуқсизга – ҳуқуқ, қарамга – озодлик, тенгсизга – тенглик,

хуллас, ким нимага муҳтож бўлса, ана ўша нарсани беками кўст муҳайё қилишга қуюқ ваъдалар бериб, соддадил-ишонувчан оммани ўз ортларидан баайни кўй сурувидек эргаштирдилар-да, бечораларни кушхонадаги қассобнинг кўлига топшириб, ўзлари серкадек пастарин мурод-мақсадларига етдилар! Мустабид Шўро тузумининг бутун етмиш беш йиллик тарихи мана шундай кўйни қассобга топширувчи серкаларнинг мисли кўрилмаган даври-даврон суришидан иборат бўлиб тарихда қолди. Шўро тузуми даврида яратилган бадий жихатдан энг баркамол сиёсий латифалардан бири ҳам шундан яққол далолат бериб тургандек. Айтишларича, тўрт киши чор даравешдек давра қуриб ўтириб, ўз исм-шарифларини топишмоққа тиркамоқчи бўлишибди. “Менинг фамилиям қулоғи узун содда-беозор жониворнинг отидан олинган”, – дебди биринчиси. “Топдик, сен “Зайцевсан” дебди қолган учовлон. “Менинг фамилиям ана ўша куён гўштини суйиб тановул қиладиган ваҳший ҳайвоннинг отидан олинган”, дебди иккинчиси. “Топдик, сен “Волковсан” дебди қолган учовлон. “Менинг фамилиям икки қисмдан иборат, – дебди ўшанда учинчи улфат. – Фамилиямнинг биринчи қисми большевиклар халққа ваъда қилган нарсани, иккинчи қисми улар амалда берган нарсани кўрсатади”. “Менинг эса, фамилиям Петров, – дебди ўшанда чор дарвешдан охиргиси. – Мен чекистман. Фуқаро Райхер, қани, марҳамат қилиб Лубянкага юринг!”

Дарҳақиқат, бу антиқа тузумда одам боласи баайни бўри билан куёндек бир-бирининг гўштини еб, қонини ичиб, бутун фуқароларнинг қарийб қоқ ярми айғоқчи-ю қарийб қоқ ярми сиёсий махбусга айлантирилиб, бутун башариятга таҳдид солиб ҳам масхара бўлиб яшаб ўтди. Большевиклар қуюқ ваъда қилган озодлиг-у мустақиллик, хусусан, “миллатларнинг ўз тақдирларини ўзлари ҳал қилиш ҳуқуқи”, етмиш беш йил давом этган ўзига хос ажина базмдан кейин, ниҳоят, бизнинг замонамизда оғизда эмас, амалда рўёбга чиқди. Собиқ СССР худудидаги ҳар бир халқ, ҳар бир миллат амалда ўз тақдирини ўзи ҳал қилиб, амалдаги мустақиллик йўлида баҳоли қудрат илгариламоқда ва бутун башариятнинг порлоқ истиқбол йўлидаги умумий оқимиға кўшилишга астойдил ҳаракат қилмоқда. Лекин кўпни кўрган жафокаш халқимиз “Ўрганган кўнгил ўртанса кўймас” деган аччиқ истехзоли гапни бежиз айтмаган. Алдаб чув туширишга асосланган тузумда бир-бирини алдаб чув туширишга ёмон ўрганиб қолган олармон-абжирлар, мана, қарийб йигирма беш йилдирки, хали-хануз тарки одат қилолмаяптилар. Уларнинг анча-мунчаси тонг-сахарданок “Бутун кимни қандай алдаб чув туширсам экан?” дея ўзича ширин орзиққан кўйи уйдан ташқарига чиқмоқда. Кўр кўр билан қоронғида топишганидек, улар ҳатто бир-бирлари билан яхшигина тил топишиб, бир-бирларига яқиндан кўмаклашган ҳолда жуда усталик билан иш кўрмоқдалар. Яқинда шулардан, айниқса, учтаси ўртанча қизининг атрофида кўршапалаклардек қаттиқ айланишиб қолишса бўладими!

Қизи билан бот-бот сирлашиб турадиган онасининг, гоҳида ҳатто бевосита қизининг ўзи айтишига қараганда, унга бир йигит ошиқи беқарор бўлиб қолибди. Кунига-кунора йўлиға кўндаланг бўлиб, ҳорижий русумдаги уловини, алп қоматини, ҳавас қилгулик бўй-бастини кўз-кўз қилиб турармиш-у,

аммо ўзи балиқдек жим, соқовдек лом-мим демас эмиш. Лаққадек лақмани овлаш иштиёқидаги бу чўртанбойнинг ўрнига ишхонада қизининг икки томонида пайдо бўлиб қолган икки янги ҳамкасби уни нимаики қизиқтирса, ҳаммаси хусусидаги ахборот-у маълумотларни керагидан ортиқ даражада мухайё қилар эмиш. Уларнинг айтишича, йигит қизига ошиқи беқарор эмиш! Агар қизи зиғирча мойиллик билдирса, унга уйланмоқчи эмиш. Лекин икки ўртада бир неча “арзимас” монеликлар бор эмиш. Масалан, бу қўй оғзидан чўп олмаган бечора йигит бир неча йил аввал бир одамни ўз уловида беҳос босиб кетиб, энди синов муддатида жарима тўлаш билан ойларни, ҳаттоки кунларни битта-битта санаб ўтказаётган эмиш! Шу синов кунлари охирига етган заҳоти уйланмоқчи эмиш. Йигитнинг ўзи қизига кўнглини бевосита очишни жуда-жуда хоҳлар экан-у, бироқ бунга унинг юзи чидамай турган эмиш. Сабаби у қизининг икки томонидаги аёллардан бири билан беихтиёр илакишиб, дон олишиб қолган эмиш-да, энди бу қилмишини қизи кечирмаслигидан қаттиқ хавотирда эмиш. Ўша суюқоёқ аёл содадил йигитни ўргимчакдек ўз тўрига ўраб-чирмаб ташлаган, лекин бу ҳожатбарор аёл икки ёшнинг ўзаро тил топишиб, бошларини қовуштириб, бахтли-саодатли, болали-чақали, ували-жували бўлишларини дил-дилдан истар эмиш. Бу йўлда қўлидан келган ёрдамини аямас эмиш. Аввало анови бечора йигитни манови ажинанинг чангалидан қутқариб ҳам синов муддатини кўнгилдагидек ўтказиб олинса, нарёғига олам гулистон эмиш! Бунинг учун қизи ҳам ўзининг баҳоли қудрат ёрдамини аямаслиги, қолаверса, икки ёшнинг бахти тезроқ очилиши учун Худо йўлига хайр-эҳсон, ҳиммат-саҳоват, садақа-радди бало қилиб туриши керак эмиш!.. Бу гапларни эшитиб, жонкуяр ота сифатида улар замиридаги асл моҳият ва пировард мурод-мақсадни тўғри тушунишга ўзича уринди, албатта. Тушунгани шу бўлдики, ҳойнаҳой кимларнингдир кўрсатмаси билан ўз ишига анчагина пухта ишбилармонлар баҳамжихат иш кўришмоқда! Қўли гул бўлгани боис қўлида пул ўйнаб турган ўттиз икки ёшдаги қари қизга шу кеча-кундузда нима керак? Жудаям оқ от минган шахзода керак эмас – ундан аллақачон умидлар узилган, албатта. Лекин тагида улови бор, ўз ишига пишиқ, ўзига тўқ, бировга кўрсатганида “Мана, эрим” дейишга уялмайдиган, ўзига ишончли паноҳ бўла оладиган бир йигит бўлса, шунинг ўзи кифоя! Демак, худди шундай, ҳаттоки кутганидан ортиқроқ бир йигитмисан йигит “Мана, марҳамат, сизга кераги!” дея ўзини кўз-кўзлаб турибди. Аниқроғи, унинг сояси кўрсатилиб турибди-да, қизи ана ўша сояга қуюқ салом беришга ҳар боб билан ундалмоқда! Шу мақсадда қизининг кўнглини йигитнинг ўзи эмас, у ишониб топшириб қўйган икки алвасти ҳар боб билан овламоқда. Баайни қуённи авраган илондек алдаб-аврамоқда! Ҳойнаҳой бу йўлда ўзаро рақобатлашиб ҳам туришибди ўша икки алвасти! Чунончи, бир алвасти иккинчи алвастини суюқоёқликда айблаб, киройи йигитни гўёки унинг чангалидан қутқариб олишга чорлаган қўйи, аслида, қизини унга қарши қайраб солиб турибди, айни чоғда, қизининг тили тилига тушадиган мижозлари билан ўзаро зимдан тил бириктирмоқда: “Мен бу ерда бир аҳмоқни топиб олдим. У сизга азбаройи ҳиммат-саҳоват, хайр-эҳсон кўрсатаман деб истаган либосингизни теппа-текин

тикиб беради. Буёғи яхшилигим учун менга қанча беришингиз ўзингизнинг химматингизга боғлиқ, келишдикми, оповси?..”

Қарабсизки, бир эмас, икки эмас, бирйўла уч ўт орасида қолиб кетаётган ўттиз икки яшар қизи кунига-кунора ўз ёғига ўзи қовурилади. Ўзича “Мана, қандай яхши одамлар бор-а! Отам билан онам қилолмаётган яхшиликларни шу бегона, тутинган опам қиладиган бўлиб турибди-я! Эрта бир кун ўша йигит билан бахтли бўлар эканмиз, бу йўлда ҳар қандай ўлпон билан хирожни тўласам тўлабман-да!” деб ўйлайди. Устига устак, ўша ўроқда йўқ, мошокда йўқ, хирмонда ҳозир бўлган жодугар алвасти афсунгарликни яна-да кучайтиради: “Отангиз билан онангиз ўттиз иккига эмас, қирқ-элликка кирсангиз ҳам сизнинг бахтингизни очиш йўлида жон койитмай, топган-тутганингизни еб-ичиб ўтираверишади, сингилжоним, мен бу гапни азбаройи сизга жоним ачиганидан айтяпман, энди ўзингиз учун ўзингиз ҳаракат қилишингиз керак-да. “Ўзингиз учун ўл, етим” деганлар. Сиз ўзингиз учун ўлманг, аксинча, яшанг, бу замонда ҳар ким ўзи учун ўзи ўлиб-тирилади-да, сингилжоним, гапим тўғрими-нотўғрими?..” Зимдан зехн қўйиб қараса, қизи шундоққина кўз олдида кундан-кунга алланечук писмиқлашиб, бегонасираб, тун ярмига қадар ишлабгина қолмай, қўл телефонидаги аллақандай ёзишмаларга муккасидан шўнғийди. Ҳаттоки айрим сўз ва ибораларнинг туб луғавий маъноларини отасидан сўраб-аниқлаштиришга тушади. Онасининг айтишича, ўзи ёзадими, ё аллақайси тўпламлардан кўчирадими, қизи аллақандай ошиқона шеърлар ёзиб, радиода гўёки куёвболаликка номзод атайин уюштираётган ошиқона кўшиқларни тинглаган кўйи очик айвонда оҳ торганча баъзи кунлари тунни тонгга улар эмиш! Ёши ўттиздан ошганида шоирлик қияптими ишонган қизи?! Бу кўчанинг охири қаёққа боради ўзи?! Болаларининг онаси билан узоқ-узоқ ҳасратлашиб, қизи ўша йигитга (бевосита эмас, ёнидаги “меҳрибон опагинаси”нинг қўл телефони орқали!) ёзган ошиқона “эсемес”ларини бирга-бирга ўқиб чиқишди. Қизининг йигитга (тўғрироғи, меҳрибон опа қиёфасидаги жодугар алвастига ва у орқали, Худо биледи, яна кимларга!) бутун ўпкаси, жигари, юраги, бошқа ички аъзоларини аниқ-равшан кўрсатиб ёзган ошиқона мактублари бехисоб, лекин... Биронта ҳам, ақалли бир жумла ҳам жавоб йўқ! Зиғирча акс-садо йўқ! Ҳойнаҳой бу хатлар ўша йигитга мутлақо етиб бормаяпти, аслида!.. Танасига ўйлаб қараб, қаттиқ хавотирга тушди. Ўтакетган манқурт, зомби, ўз жони-ю бошқаларнинг бегуноҳ жонларига қасд қилишдан қайтмайдиган қаттол-қонхўрларни тарбиялаш йўлларини беш қўлдек биладиган энг уста руҳшунослар кўлида таҳсил кўрганга ўхшайдими анави қизининг бошини айлангириб, қип-қизил жинни қилиш остонасига олиб бориб қўйган, унинг икки томонида ҳолини томоша қилиб турган икки жодугар алвастилар?! Қизининг бошидан айланиб турган бу қора қуюнни қандай даф этиш мумкин? Мумкинми ўзи?! Кеч қолмадими мабодо?! Қони қайнаб, аввалги кун онаси, ўғли ва икки қизи билан бирга бешовлоннинг жиддий оилавий машваратини ўтказди. Қизининг миясининг тархини очиб, шу кеча-кундуздаги одам боласининг ичидаги оласини кўриш-билишга, пировард мурод-мақсадини англаб етишга, билмайин тиканни босиб, хонумонига ўт қўймасликка зўр

бериб-зўриқиб ундади. Ўзи кўрган-билган не бир қилвирларнинг мисли кўрилмаган қинғирликларини мисол келтириб, ёмондан қочиб қутулиш, яхшини қидириб топиш, бахтли бўлишнинг синашта йўлларини кўрсатишга жон-жаҳди билан ҳаракат қилди. Назарида, қизи ўзининг жон-жаҳд билан куйиб-ёниб айтган гапларини тушуниб етди. Бешовлон бамаслаҳат бир тўхтамга келишди. Биринчи галда қизи илк бор ўртадаги воситачи орқали эмас, бевосита йигитнинг ўзига “эсемес” жўнатиб, унда чинакам йигит кимнидир ўртага восита қилиб қўймай, қиз билан ўзи бевосита гаплашиши кераклиги, агар кўнгли бўлса, қизнинг уйига совчи жўнатиши кераклигини айтди. Сўнгра ҳар икки тутинган опаларининг асл қиёфаларини кўриб-билиб олгани ва улар билан орани очик қилмоқчилигини айтиб яна иккита хат жўнатди. Ниҳоят, ўзининг қўл телефони наса билан алмашиб тутадиган бўлди. Токи янги рақамда янги муомала ва янги ҳаёт бошлаш мумкин бўлсин, эски рақамда ким нима деб “сайраши”ни эса, она махсус назорат қилсин!

Куни кеча ўзининг кўнгли ёришиб ва ота-онасининг ҳам кўнглини ёриштириб, янги гафрат-шижоат билан ишга чиқиб кетган қизи етти хуфтонда алланечук маҳдуд алфозда уйга қайтиб кирди. Ота-она қизларини кистовга олавермай, арқонни узунроқ ташлашни маъқул кўрдилар. “Синов муддати” яна ақалли бир кунга узайтирилса, нарёғига Худо пошшо!..

Кутилмаганда Зикрилла Эгамбердиевнинг хаёллари бўлинди: хилват хоначи эшигида умр йўлдоши бўй кўрсатди:

– Диловар қизимиз бугун тагин ҳаяллаяпти-ку, адаси. Қоронғи тушиб қолди, ҳалигача йўқ?..

Ўттиз етти йиллик ҳасарткаши-дардкаши билан бир муддат “сирлашиб” билиб олгани шу бўлдики, онасининг қўлидаги қизининг эски телефонида аввалги куни жўнатилган учала хатга жавобан ҳеч бир сас-садо, лом-мим йўқ! Буниси етмагандек, кеча тунда онаси беҳабар қолибди, қизи ўзи назорат қилаётган қўл телефонида яна бир хат жўнатибди: “Нега жимсиз? Ростдан ҳам кўнглингиз борми ўзи?..”

Беихтиёр ўрнидан туриб кетди. Бу хат ҳам йигитнинг ўзига эмас, ўша меҳрибон опагинасига жўнатилган! Бу “меҳрибон опагинаси”нинг сеҳр-жодуси нақадар кучли эканки, куни кеча ўзининг қанчалик аҳмоқ бўлаётганини, ниҳоят, англаб етиб, қайта қад ростлашга қатъий аҳд қилган қизини икки буклаб, тагин оёқлари остига олибди! Қанақанги қудратли жодугар экан-а бу! Ноутбукка мук тушган кўйи ўз иши билан машҳул ўғлига кўрсатма берди: “Тез кийин-да, юр, ўғлим! Бир ҳаво олиб, ҳам синглингни уйга бошлаб кирайлик!”

Қизининг ишхонасига етиб боргач, ўғлига “Сен шу ерда кутиб тура қол” деди-да, ўзи қизи ўтирадиган хонага кириб борди. Кутганидек, қизи ўртада ўтирибди, унинг икки томонида икки аёл қаққайиб тик турибди. Учовлон ниманидир қизгин муҳокама қилмоқда!

Аёллар билан саломлашиб бўлгач, жилмайиб туриб сўради:

– Қизимнинг меҳрибон опагинаси қай бирингиз, сингилжонларим?

Новча-қотма аёл ёнида турган пак-пакана аёлга имо қилди-да, ўзи охиштагина сирғалиб чиқиб кетди.

– Қизимнинг меҳрибон опагинаси сиз экансиз-да, синглим? Қизим кунига-кунора сизни оғзидан бол томиб мақтаб киради. Шунинг учун сизни бир кўргим келди. Яшанг, омон бўлинг, сингилжоним! – аёлнинг юз-кўзларига тикилиброқ қараб тушундики, “пахта билан бўғизлаш” дея таърифланувчи бундай тагдор пичинглари унга зиғирча таъсир қилаётгани йўқ – ўша-ўша пинагини бузмай бўзрайиб турибди. Афтидан, гапларини юзаки тушуниб турибди! Ўзига сув юқтирмақчи эмас! Шу боис “масала”ни бир қадар аниқлаштиришга тутинди: “Сиздан бир нарсани сўрамоқчи эдим, сингилжоним! Манови менинг қизим, нарёқда аллақандай йигит, шу икки ўртада сиз... янгамисиз, қўшмачимисиз, кимсиз ўзи?!. Шу саволимни дурустроқ ўйлаб қараб, ўз ҳаддингизни билиб олинг, хўпми, синглим? Мени ёмон сўз айтишга мажбур қилманг, хўпми? Йўқса, шундай бир сўз айтаманки, қирк кунгача иситмалаб юрасиз! Бундан кейин яхши кунларда кўришиб, яхши гаплардан гаплашайлик, маъқулми?..

Бир томонида ўғли, бир томонида қизи, шоҳ кўча бўйлаб оҳиста одимлар экан, беихтиёр кўкка кўз тикди: Ўзинг мададкор бўл, Яратганим! Бу ёруғ оламга шу бир бандангни ҳам умид билан келтирганингдан кейин, энди Ўзинг унинг кўнглидаги энг қутлуғ мурод-мақсад манзилларига омон-эсон етишига имкон бер! Бу бандаи ожизларингнинг ҳам кўнгилларига қараб, уларни аллақандай нокасларнинг олдида хор қилиб қўйма!..

Кўзларини кўкдан узиб олиб, йўлга тикар экан, ўнг қўли билан чап кўксини оҳиста силади: “Бўшашма, юрагим, бардам бўл! Зинҳор тоб ташлай кўрма! Ахир, мен анови супрақоқти қизим бўлмаса ҳам, ақалли манови ўттиз олти яшар ёлғиз ўғлим билан ўттиз икки яшар заҳматкаш қизимнинг ўз тенгини топиб, бахтли бўлганини кўришим, кўриб улгуришим керак-ку! Яна бир қарра ёлвориб сўрайман сендан: ўшанга қадар бўшашмай бардам-бақувват бўл, бехос таққа тўхтаб қолмай, уриб тур, азизим! Мурод-мақсад остонасида сени чангаллаган кўйи “оҳ!” дея бехос йиқилмай!..

2014 йил